

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2020, 4(2): 1477-1492.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.407](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.407)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAşTIRMA MAKALESİ

Turizmin Etkileri Olumlu mu, Olumsuz mu? Türkiye’de Yapılmış alışmalara Yönelik Bir İnceleme

Dr. Öğr. Üyesi Gülay ÖZALTIN TÜRKER, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ortaca Meslek Yüksekokulu, Muğla, e-posta: gozaltin@mu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9367-0454>

Öz

Turizm, ulusal ve uluslararası kitlesel insan hareketliliğine dayanmaktadır. Bu hareketlilik doğası gereği destinasyonlarda farklı etkilere neden olmaktadır. Turizmin destinasyonlarda yarattığı bu etkiler üzerine literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın yola çıkış noktası da literatürde turizmin etkileri üzerine yapılmış olan çalışmaların karşılaştırılmasıdır. Bu çalışmanın temel amacı turizmin etkileri üzerine yapılmış çalışmalardan hareketle turizmin destinasyon üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesidir. Bu amaçla 2000 yılı sonrasında Türkiye’nin farklı destinasyonlarında nicel, nitel ve karma yöntemlerle gerçekleştirilmiş toplam 51 makalenin bulguları içerik analizi ve meta analizi teknikleriyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel olmak üzere dört faktör altında toplanabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları, turizmin ekonomik alanda olumlu etkilerinin, çevresel ve sosyal alanda ise olumsuz etkilerinin ön plana çıktığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizmin Olumlu Etkileri, Turizmin Olumsuz Etkileri, Turizm Araştırmaları.

Makale Gönderme Tarihi: 25.01.2020

Makale Kabul Tarihi: 08.04.2020

Önerilen Atıf:

Özaltın Türker, G. (2020). Turizmin Etkileri Olumlu mu, Olumsuz mu? Türkiye’de Yapılmış alışmalara Yönelik Bir İnceleme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 1477-1492.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2020, 4(2): 1477-1492.

DOI: [10.26677/TR1010.2020.407](https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.407)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

Are the Effects of Tourism Positive or Negative? A Review of the Studies in Turkey

Assistant Prof. Dr. Gülay ÖZALTIN TÜRKER, Muğla Sıtkı Koçman University, Ortaca Vocational School, Muğla, e-mail: gozaltin@mu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9367-0454>

Abstract

Tourism is based on national and international mass human mobility. This mobility naturally causes different effects in destinations. There are many studies in the literature on these effects of tourism in destinations. The starting point of this study is the comparison of the studies on the effects of tourism in the literature. The main purpose of this study is to evaluate the effects of tourism on the destination based on the studies on the effects of tourism. For this purpose, the findings of 51 articles which have been conducted in different destinations in Turkey by quantitative, qualitative and mixed methods after 2000 were examined by content analysis and meta-analysis techniques. Findings show that tourism has positive and negative results that can be gathered under four factors: social, cultural, economic and environmental. The results of the research show that the positive effects of tourism in the economic field and the negative effects in the environmental and social fields come to the fore.

Keywords: Positive Effects of Tourism, Negative Effects of Tourism, Tourism Researches.

Received: 25.01.2020

Accepted: 08.04.2020

Suggested Citation:

Özaltın Türker, G. (2020). Are the Effects of Tourism Positive or Negative? A Review of the Studies in Turkey, *Journal of Turkish Tourism Research*, 4(2): 1477-1492.

© 2020 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2019 yılında dünya turizm hareketleri %6'lık bir büyüme göstermiştir. Bu büyümeyle birlikte dünyada turizm amacıyla seyahat eden insan sayısı 1.5 milyar sınırına ulaşmıştır (UNWTO, 2020). Bu çapta kitlesel insan hareketliliğine bağlı olarak dünyada pek çok ülkenin gelirlerinin ve istihdamlarının önemli bir kısmının turizmden sağlandığını ifade etmek mümkündür. Küresel gayri safi yurt içi harcamaların %9'una katkıda bulunan turizm sektörü dünyada genelinde istihdamın da %9'unu sağlamaktadır (TUROFED, 2019). Küresel turizm hareketleri kentsel bölgeler kadar kırsal alanlara doğru da gerçekleşmekte ve bu nedenle kırsal bölgelerde de ekonominin gelişmesi, istihdamın artması, sosyal ve kültürel gelişimin sağlanması gibi önemli etkilere sahiptir. Turizm faaliyetleri sayesinde aynı zamanda yerel kültürün korunması ve çevre bilincinin gelişmesi de söz konusu olmaktadır.

Kitlesel insan hareketliliği yukarıda sıralanan olumlu etkilerin yanı sıra kimi olumsuz etkilere de neden olabilmektedir. Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği destinasyonlarda hızlı ve plansız büyüme çarpık kentleşme, göç, çevre sorunları gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda kültürel değerlerin turizm ürünü haline dönüşmesi bir süre sonra bu değerlerin doğallığını kaybetmesine ve kültürün metalaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca turist ile ilk defa karşılaşan bölge halkının sosyal yaşamında kimi olumsuz etkiler ortaya çıkabilmektedir. Buna ilave olarak her ne kadar turizm, ekonomi ve istihdam üzerinde olumlu etkiye sahipmiş gibi görünse de küresel sermaye nedeniyle ekonomik kazancın yerel halka yansması aynı oranda olmamakta ve istihdam çoğu destinasyonda sezonluk gerçekleştiğinden sezon dışı dönemlerde işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır.

Turizmin gerek olumlu gerekse olumsuz etkilerini arttırmak mümkündür. Bu etkiler üzerine ulusal ve uluslararası literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalar nicel veya nitel yöntem tercih etmekle birlikte çalışmaların çok büyük bir çoğunluğu araştırma evreni olarak yerel halkı tercih etmiş ve turizmin etkilerinin yerel halk tarafından değerlendirilmesini incelemiştir. Turizm faaliyetlerinin yerel halka fayda sağlaması gerektiği ve yerel halkın desteklemediği bir turizm faaliyetinin destinasyonda gelişmenin mümkün olmayacağı düşünüldüğünde bu yaklaşımın doğru olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak, diğer taraftan, yerel halkın etkileyen-etkilenen ilişkisi içerisinde edilgen durumda olan taraf olması ve turizm faaliyetlerinin doğrudan muhatabı olması nedeniyle tarafsız bir değerlendirme yapmasını beklemek çok doğru olmayacaktır. Zira, örneğin, turizmden ekonomik katkı sağlayan bir birey turizmin çevresel olumsuz etkilerini görmezden gelebilecektir. Turizmin beklentilerini sağlamadığı başka biri ise tam tersi bir yaklaşım içerisinde sadece olumsuz etkiler üzerine odaklanabilecektir. Bu nedenle her ne kadar yerel halk üzerine yapılmış çalışmalar değerli olsa da turizmin bölge üzerindeki etkilerini ölçen farklı yöntem ve örneklem grupları kullanan çalışmalara ihtiyaç vardır.

Türk turizm literatüründe de turizmin yerel halk üzerine etkileri ilgi çeken bir konu olma özelliğini korumaktadır. Türkiye'de bu alanda yapılmış, ulaşılabilen en erken çalışma Eralp'e (1974) aittir. Araştırmacı çalışmasında turizmin sosyal ve ekonomik etkileri üzerinde durmuştur. Günümüzde de bu alan araştırmacıların ilgisini çekmekte, literatürde farklı destinasyonlarda turizmin etkilerinin yerel halk tarafından algılanmasını ölçen farklı çalışmalara sık sık rastlanmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı turizmin destinasyon üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin makro düzeyde incelenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda Türkiye'de farklı destinasyonlarda, farklı yöntemlerle yapılmış çalışmaların sonuçları incelenmiş ve bir araya getirilerek bir Türkiye Turizm Etkileri perspektifi kazandırılmaya çalışılmıştır. İncelenen çalışmaların her birinin farklı yöntem ve ölçek kullanması nedeniyle her ne kadar geniş çaplı bir meta analizi gerçekleştirilmesi

mümkün olmasa da bulguların içerik analiziyle incelenmesi sağlanmıştır. Araştırmannın, Türkiye’de yapılmış farklı çalışmaları bir araya getirerek bütüncül bir sonuç çıkarma çabası nedeniyle literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

İkinci dünya savaşından sonra kitlesel bir hal almasıyla birlikte çok önemli bir ekonomik büyüklüğe sahip olan turizm faaliyetleri, ülkelere ve bölgelere sağlayabileceği ekonomik getiriler nedeniyle ilgi görmeye başlamıştır. Daha çok iş imkanı ve daha çok gelir elde etmek isteyen ülkeler ve destinasyonlar turizm alanında büyük yatırımlar yaparak daha fazla turist çekmenin yollarını aramışlardır. Ancak turizm, insan unsurunu doğasında barındırdığı için, ekonomik etkilerinin ötesinde etkilere de sahiptir. Kaldı ki, bu etkiler her zaman olumlu olmayabilmekte, dünya genelinde pek çok destinasyonda turizmden kaynaklı olumsuzluklar da yaşanabilmektedir.

Literatürde turizmin etkilerinin incelendiği ilk çalışmalar 1960’lı yıllarla tarihlenmektedir (Krannich vd., 1989). Öncül olarak adlandırılabilir bu araştırmalar turizmin ekonomik etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. 1970’li yıllardan itibaren ise turizmin sosyal ve kültürel etkilerinin ön plana çıkarıldığı çalışmalar (Bryden, 1973) literatürde yer bulmaya başlamıştır. Özellikle ozon tabakasının delinmesi ve küresel ısınma gibi uluslararası düzeyde önemli çevre problemlerinin yaşanması ve gündem oluşturması ile birlikte 1980’li yıllarda turizmin çevresel etkileri üzerine akademik çalışmalar literatürde yer bulmaya başlamıştır (Butler, 1980). Yakın tarihte ise turizm literatüründe; eko-turizm, sürdürülebilir turizm, toplum temelli turizm, sorumlu turizm, gibi kavramların yer almaya başladığı gözlemlenmektedir (Jurowski vd., 1997). Özellikle 2017 yılında İspanya’da yerel halkın turistleri protestolarıyla gündeme gelen bir diğer kavram da “aşırı turizm” (over tourism) kavramıdır (Boz ve Özkan, 2019).

Literatürde turizmin etkileri olumlu ve olumsuz etkiler olarak iki temel gruba ayrılabilirdiği gibi (Pizam, 1978) ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel etkiler gibi dört temel grup altında da incelenebilmektedir (Williams, 1979). Bu dört gruptan sosyal ve kültürel etkilerin birleştirilerek sosyo-kültürel etkiler olarak incelendiği çalışmalar da mevcuttur (Mbaiwa, 2008). Ancak sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerin her biri için olumlu etkiler ve olumsuz etkiler olmak üzere iki alt boyutun var olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Turizmin etkileri hakkında yapılan çalışmalarda genel olarak turizmin olumlu ekonomik etkilerinin ön plana çıktığı (Belisle ve Hoy, 1980; Ross, 1992), turizm bölgesi halkının bu etkilerin farkında olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak yine pek çok çalışmada olumsuz sosyal ve çevresel etkilerin varlığı da ortaya konmaktadır (Liu ve Var, 1986; Gu ve Wong, 2006). Bu çalışmada turizmin bütün etkilerinin her boyutuyla ele alınabilmesi amacıyla; sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerin her biri olumlu ve olumsuz etki alt boyutlarıyla ele alınacaktır.

Turizmin Ekonomik Etkileri

Turizmin etkileri söz konusu olduğunda literatürde en erken dönemden beri yer almaya başlayan ve günümüzde de en çok üzerinde durulan konulardan biri ekonomik etkileridir. Turizmin ekonomik etkilerini makro ve mikro düzeyde ele almak mümkündür. Makro düzeyde, turist çeken ülke açısından ele alındığında turizmin en önemli ekonomik etkilerinin başında gelir yaratıcı etkisi yer almaktadır. Turizm, milli gelirin önemli bir göstergesi olan gayri safi yurt içi hasılanın artmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2017). Turizmin ülkeye sağladığı döviz girdisi de bir diğer ekonomik olumlu etkisidir. Döviz girdisi aynı zamanda dış ödemeler dengesini de olumlu

yönde etkilemektedir (Samırkaş ve Bahar, 2013). Ayrıca ülke yönetimlerinin turizm kaynaklı faaliyetler nedeniyle vergi gelirlerinin artması da söz konusudur (Gunn, 1988). Hizmet ağırlıklı bir sektör olması nedeniyle turizmin istihdam artırıcı olumlu bir etkisi de söz konusudur (Haralambopoulos ve Pizam, 1996).

Yukarıda sıralanan makro düzeydeki olumlu etkilere ilave olarak turizmin, turizm faaliyetinin gerçekleştirildiği bölgeye, mikro düzeyde olumlu etkilerinden de söz etmek mümkündür. Bu etkilerin başında da istihdam artırıcı etki sıralanabilir. Bölgesel istihdamın artmasında turizmin önemli bir etkisi vardır. Bu etki sadece doğrudan istihdamda söz konusu olmamakta, dolaylı ve uyarılmış istihdamda da artış sağlanmaktadır (Akış Roney, 2018). Turizm faaliyetleri bölge halkının kişisel gelirlerinin artışını da sağlamaktadır. Turizm faaliyetleri sayesinde ayrıca emlak ve arsa gibi gayrimenkul fiyatlarında da bir artış söz konusu olmaktadır (Ross, 1992).

Turizmin ekonomik olumlu etkilerinin yanında yine ekonomik açıdan bazı olumsuz etkileri de söz konusu olabilmektedir. Örneğin, başta emlak ve arazi fiyatlarının artması emlak sahipleri açısından olumlu bir etki gibi görünse de alıcılar açısından olumsuz bir etki olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra turizm nedeniyle bölgesel bir enflasyon yaşanmaktadır. Turizm bölgesinde yaşanan fiyat artışları bölge halkının orada yaşamasını zorlaştıracak boyutlara gelebilmektedir. Diğer taraftan her ne kadar turizmin istihdama olumlu etkisi söz konusu olsa da bu etki pek çok destinasyonda mevsimseldir. Dolayısıyla turizm kaynaklı mevsimsel bir işsizliğin ortaya çıktığını da ifade etmek mümkündür. Bölge halkının turizm faaliyetleri nedeniyle başta tarım ve hayvancılık olmak üzere diğer ekonomik faaliyetlerinden vazgeçmeleri durumunda ise turizmin diğer ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır (Şit, 2016).

Turizmin Sosyal Etkileri

Turizmin temelinde insan vardır. Turizm ürününü üretenler ve tüketenler kadar turizm ürününün üretildiği yerde yaşayan insanların da turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda turizmin, turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bölgeye sosyal etkilerinin olması kaçınılmazdır. Literatürde her ne kadar sosyal ve kültürel etkilerin tek bir boyut altında değerlendirildiği çalışmalar bulunsa da, bu çalışmada, iki kavramın ayrı başlıklar altında ele alınmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Turizmin sosyal etkileri üzerine öncü çalışmalardan biri Pizam (1978) tarafından gerçekleştirilmiştir. Pizam (1978) bu çalışmada turizmin destinasyona getirdiği sosyal maliyetleri, yerel halk açısından değerlendirmiştir. Milman ve Pizam (1988) tarafından gerçekleştirilen benzer bir çalışmada ise turizmin sosyal etkilerinin; trafik, suç oranlarında artış, alkol ve uyuşturucu kullanımı, hayat kalitesi, yerel halkın yaşam tarzında değişimler, rekreasyonel alan artışı gibi başlıklar altında değerlendirildiği görülmektedir. Turizmin sosyal etkileri üzerine yürütülen çalışmaların bir diğer odaklandığı alan ise yerel halkın turistlere tahammül düzeyinin belirlenmesidir. Bu alanda Doxey (1975) İritasyon (Kızgınlık) İndeksi teorisini geliştirmiştir. Teoriye göre yerel halkın turiste bakış açısını belirleyen belli başlı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; yerel halk ile turistler arasındaki kültürel ve ekonomik farklılık, yerel halkın fiziksel ve psikolojik olarak turistleri özümseme kabiliyetleri, turizmi gelişim hızı, destinasyonu ziyaret eden turist sayısı, yerel halkın turizm faaliyetlerinden sağladığı fayda olarak sıralanabilmektedir. Bu faktörlere bağlı olarak yerel halk turiste başlangıçta sempatiyle yaklaşmaktayken destinasyonun yaşam süreci boyunca bu sempati kızgınlık, öfke ve fiziki tepki göstermeye doğru evrilebilmektedir. Günümüzde bu evrimi yaşayan kimi destinasyonlarda yerel

halkın turisti protestosu söz konusu olabilmektedir ki bu tepkiler “over tourism” (aşırı turizm) kavramının literatüre girmesine neden olmuştur.

Turizmin Kültürel Etkileri

Pek çok çalışmada turizmin sosyal ve kültürel etkileri “sosyo-kültürel etkiler” başlığı altında tek bir faktörde açıklansa da her iki kavramın birbirinden farklı şeyler ifade etmesi nedeniyle ayrı ayrı değerlendirilmesinin daha doğru olduğu düşünülmektedir. Zira, sosyal etkilerden kasıt, yukarıda da açıklandığı gibi, sosyal yaşam üzerindeki olumlu veya olumsuz değişimlerken kültürel etkilerle açıklanmak istenen kültürel değerlerin korunması ya da bozulmasına yönelik etkilerdir. Bu bağlamda turizmin kültürel etkilerini iki temel yöntemde sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmalardan ilki; yaşayan kültür ve tarihsel kültür sınıflandırmasıdır. Bir diğer sınıflandırmada ise somut ve somut olmayan kültür unsurları olarak incelemek mümkündür (Türker ve Çelik, 2012). Bir destinasyondaki turizm faaliyetlerinin kültür üzerindeki etkileri incelenirken bu sınıflandırmaların tamamının kapsanması gerekmektedir. Turizm, bu boyutların tamamı üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere neden olabilmektedir.

Turizmin Çevresel Etkileri

Turizmin etkileri söz konusu olduğunda üzerinde en çok durulan faktörlerden biri de turizmin çevre üzerindeki etkileridir. Turizmin çevresel etkileri çoğunlukla olumsuz yönde olmaktadır. Genellikle kırsal, az gelişmiş bölgelere doğru olan turizm hareketliliği bu destinasyonların gelişmesine ve kentleşmeye neden olmaktadır. Turizm sayesinde ekonomik alanda hızlı bir gelişme gösteren destinasyonlar turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini başlangıçta göz ardı etseler de ilerleyen süreçte bu etkilerle mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

Destinasyonda turist sayısının artmasıyla birlikte atık üretiminin artması, kentleşme, trafik sorunu, hava kirliliği, su kirliliği, aşırı tatlı su tüketimi, aşırı enerji tüketimi gibi problemler turizmin çevre üzerine yarattığı olumsuz etkiler olarak sıralanabilmektedir. Özellikle kalabalık insan topluluklarının aynı anda hareketleri nedeniyle kitle turizmi faaliyetlerinin çevresel bozulmalara sebep olduğunu ifade etmek mümkün olmakla birlikte bireysel seyahatlerin de çevre üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği göz ardı edilmemelidir (Erdoğan, 2003). Diğer taraftan, turizm faaliyetleri taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak ve çevre kaygısı ile gerçekleştirilecek olur ise çevrenin gelişimine ve doğanın korunmasına faydalı da olabilmektedir (Holden, 2008). Günümüzde, çevre bilincinin turistler üzerinde de artmasıyla birlikte, turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması ancak çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle turizmin etkileri incelenirken çevre üzerindeki olası olumlu etkileri de göz ardı edilmemelidir.

Turizm çok boyutlu bir olgudur. Turizm alanında yapılan çalışmalarda turizmin etkilerinin sadece tek bir açıdan açıklanmaya çalışılması yetersiz kalacaktır. Bu nedenle turizmin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel alanlardaki olumlu ve olumsuz etkilerinin birlikte incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde bir bölgede turizmin etkilerinin doğru ölçüldüğünden söz etmek mümkün olacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın temel amacı Türkiye’de yapılmış çalışmalar üzerinden turizmin olumlu ve olumsuz etkilerinin ne düzeyde gözlemlendiğinin tespit edilmesidir. Bu amaçla içerik analizi

yöntemi ile Türkiye genelinde turizmin etkileri üzerine yapılmış olan çalışmaların bulgularının analiz edilmesi yöntemine başvurulmuştur. 2000 yılı sonrası Türkiye’de yapılmış çalışmalar araştırma evereni olarak belirlenmiştir. EBSCO Veri tabanı üzerinden; turizmin olumlu etkileri, turizmin olumsuz etkileri, turizm ve yerel halk, yerel halkın turizme bakışı gibi anahtar kelimeler üzerinden yapılan taramada bu kapsama giren 51 makaleye ulaşılmıştır. 51 makalenin tamamı yöntem, ölçek ve bulgular açısından içerik analizine tabii tutulmuştur. Makalelerin verileri incelenirken literatürde yer alan turizmin etkilerine yönelik boyutlar (sosyal, ekonomik, kültürel, çevresel) verilerin kodlaması sürecinde üst kategoriler olarak belirlenmiştir. Araştırmada ayrıca benzer boyutları kullanan çalışmaların boyutlara ilişkin aritmetik ortalamalarının ortalamasının alınması yoluyla meta analizine başvurulmuştur.

BULGULAR

Çalışmada son on beş yıl içerisinde turizmin etkileri üzerine yazılmış makaleler ele alınmıştır. Tablo 1, bu makalelerin yıllara ve bölgelere göre dağılımını göstermektedir. Tablo 1 incelendiğinde en çok yayının 2016 yılına (n=8) ait olduğu, bu yılı beşer yayınlı 2014 ve 2018 yıllarının takip ettiği gözlemlenmektedir. Turizmin etkilerinin en çok incelendiği bölge ise Muğla ili olmuştur. Muğla yedi ayrı araştırmaya konu olmuştur. Antalya, İzmir ve Nevşehir ise dörder farklı araştırmada incelenmiştir. Ancak İzmir ilinde yapılan araştırmaların; İzmir merkez, Foça, Ödemiş ve Çeşme olmak üzere dört farklı alanda yapıldığını belirtmek gerekmektedir. En çok tekrarlanan bir diğer il ise üç farklı araştırmada incelenen Ankara ili olmuştur. Diğer başlığı altında toplanan on dokuz il birer araştırmaya konu olmuştur. Bu iller sırasıyla; Afyon, Batman, Bilecik, Burdur, Bolu, Düzce, Erzurum, Gaziantep, Isparta, Kahramanmaraş, Karabük, Kars, Konya, Mardin, Sivas, Tokat, Uşak, Van illeridir.

Tablo 1. Araştırmaya Konu Yayınların Yılı ve Araştırma Bölgesi (n/51)

Yayın Yılı	n	%	Çalışma Alanı	n	%
2002	1	1,96	Muğla	7	13,72
2004	1	1,96	Antalya	4	7,84
2006	3	5,88	Nevşehir	4	7,84
2007	3	5,88	İzmir	4	7,84
2008	2	3,92	Ankara	3	5,88
2009	4	7,84	Denizli	2	3,92
2010	2	3,92	Aydın	2	3,92
2011	3	5,88	Diyarbakır	2	3,92
2012	4	7,84	Çanakkale	2	3,92
2013	3	5,88	Bursa	2	3,92
2014	5	9,80	Diğer	19	37,25
2015	3	5,88			
2016	8	15,68			
2017	4	7,84			
2018	5	9,80			

Araştırmaya konu olan makaleler yıl ve çalışma alanı incelemesinden sonra örneklem büyüklüğü, yöntem ve ölçek açısından ele alınmıştır. Tablo 2’de de görüldüğü gibi araştırmaya konu olan 51 makalenin 6’sının örneklem büyüklüğü 50’nin altındadır. Bu araştırmalar nitel

yöntem kullanılan çalışmalardır. Nicel ve nitel yöntemin birlikte kullanıldığı 2 çalışmada da örneklem büyüklüğünün 51-100 arasında kalması normal karşılanmıştır. Ancak 2 çalışma nicel yöntem kullanılmasına rağmen 100'ün altında büyüklüğe sahiptir. Araştırmaların güvenilirlik ve geçerliliği açısından bu çalışmalar 'yetersiz örneklem' olarak tanımlanmıştır. Güvenilirlik ve geçerlilik açısından oldukça yeterli bulunan araştırma oranı ise %54,89. Bu çalışmaların örneklem büyüklükleri 300'ün üzerindedir. Makalelerin tamamında turizmin etkilerinin ölçülebilmesi için evren olarak "yerel halk" tercih edilmiştir.

Çalışmaların %84,31 gibi önemli bir çoğunluğu nicel yöntemle gerçekleştirilirken %11,76'sında nitel yöntem, %3,92'sinde ise karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmalarda en çok dikkat çeken konulardan biri ise ölçek kullanımudur. İncelenen çalışmaların %41,17'sinde literatüre dayalı bir ölçek uyarlaması, farklı ölçeklerin birleştirilerek yeni ölçek geliştirilmesi ya da ölçeğin değiştirilmeden kullanılması söz konusu iken %47,5 gibi önemli bir çoğunlukta kullanılan ölçeklerin öncül çalışmalarla herhangi bir bağlantısı belirtilmemiştir. Bu çalışmalarda kullanılan ölçekler 'özgün' ölçekler olarak tanımlanmıştır. Ancak kullanılan özgün ölçeklerde, ölçek geliştirme süreçlerinin gerçekleştirildiğine dair de herhangi bir ifadeyle karşılaşılmamıştır.

Tablo 2. Yayınların Örneklem, Yöntem ve Ölçekleri (n/51)

Örneklem	n	%	Yöntem	n	%
50'den az	6	11,76	Nicel	43	84,31
51-100 arası	4	7,84	Nitel	6	11,76
101-250 arası	8	15,68	Nitel+Nicel	2	3,92
251-300 arası	6	11,76			
301-400 arası	11	21,56	Ölçek	f	
401-750 arası	13	25,49	Özgün	24	47,05
751 ve üzeri	4	7,84	Literatüre dayalı	21	41,17

İncelenen çalışmaların bazılarında turizmin olumlu-ve olumsuz etkileri ele alınırken bazı çalışmalarda; sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel olmak üzere literatürde yer alan etkiler olumlu veya olumsuz şekilde ele alınmıştır. Bazı çalışmalar ise turizmin etkilerinin tamamından ziyade, örneğin sadece ekonomik etkiler gibi, bir ya da ikisini değerlendirmişlerdir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde makaleler incelenirken turizmin hangi olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulduğunun frekans dağılımı yapılmıştır. Bu dağılımda da sınıflandırma olarak literatürde yer alan dört boyut olumlu ve olumsuz olarak ayrı başlıklar altında kullanılmıştır.

Çalışmalarda ele alınan sosyal olumlu etkiler incelendiğinde, en çok "bölge halkı için daha çok rekreasyonel faaliyet" (f=11) ifadesine değinildiği gözlemlenmektedir. 6 çalışmada "sosyal diyalog" ifadesine yer verilirken 5 çalışmada ise "yaşam standartlarının yükselmesi" üzerinde durulmuştur. Turizmin eğitime ve kadın haklarına olumlu katkısına ise sadece birer çalışmada yer verilmiştir.

Çalışmaların %31,37 gibi önemli bir çoğunluğunda turizmin sosyal olumsuz etkilerinden "suç oranlarında artış" üzerinde durulduğu tespit edilmiştir (Tablo 4). "Ahlaki bozulma" ise %29,41 ile en çok değinilen sosyal olumsuz etkiler arasında ikinci sırada yer almıştır. "Kırsal yerleşmelerin azalması", "dinsel yaklaşımlarda değişimler" ve "insanlar arası güven kaybı" ifadeleri ise sadece birer çalışmada değinilen turizmin sosyal olumsuz etkileri olarak sıralanmaktadır. Aşırı turizmin önemli belirtilerinden biri olan "yabancı düşmanlığı" konusuna

da sadece 3 çalışmada yer verilmesi, araştırmalara konu olan destinasyonlarda, araştırma sürecinde, aşırı turizm sorunu yaşanmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Turizmin Sosyal-Olumlu Etkileri

	f	%
Bölge halkı için daha çok rekreasyonel faaliyet (kültür, sanat, spor vb.)	11	21,56
Sosyal diyalog (turist-yerel halk kaynaşması)	6	11,76
Yaşam standardının yükselmesi	5	9,80
Hoşgörü	3	5,88
Modernliğe olumlu etki	3	5,88
Göçü engelleme	3	5,88
Tersine göçü sağlama	2	3,92
Farklı kültürlerle saygı	2	3,92
Kadın haklarında olumlu etki	1	1,96
Eğitimde olumlu katkılar	1	1,96

Tablo 4. Turizmin Sosyal-Olumsuz Etkileri

	f	%
Suç oranlarında artış	16	31,37
Ahlaki bozulma	15	29,41
Halka/gençlere kötü örnek olması	9	17,64
Alkol tüketiminde artış	9	17,64
Aşırı göç alma	6	11,76
Uyuşturucu kullanımı	6	11,76
Yerel halkın bölgede yaşamaktan memnun olmaması	6	11,76
Toplumsal değerlerde yozlaşma	4	7,84
Fuhuş	4	7,84
Kumar alışkanlığı	3	5,88
Yabancı düşmanlığı	3	5,88
Boşanmalarda artış	3	5,88
Özenti	2	3,92
Sosyal yaşamda olumsuz etkiler	2	3,92
Aile hayatında bozulma	2	3,92
Bulaşıcı hastalıklarda artış	2	3,92
Kırsal yerleşmelerin azalması	1	1,96
Dinsel yaklaşımlarda değişimler	1	1,96
İnsanlar arası güven kaybı	1	1,96

Turizmin kültürel açıdan olumlu etkileri ele alındığında, çalışmalarda “tarihi eserlerin korunması” (f=11), “kültürün korunması” (f=9), “kültürün tanıtılması” (f=9) ve “kültür alışverişini artırma” (f=7) gibi ifadelerin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Ancak “yabancı dil öğrenmede artış” ifadesi sadece bir çalışmada yer bulurken “kültürel bağlılığın artması” ve “geleneksel kıyafetlerin korunması” gibi turizmin yaygın kültürel etkileri olduğu düşünülen etkilerle ancak iki çalışmanın bulgularında rastlanmıştır. 2 çalışmada ise “kültür düzeyinin artışı” ifadesine yer verilmiştir ki bu ifadenin kavramsal olarak yanlış bir kullanım olduğu

düşünülmektedir. Her toplum kendi kültürel yapısına sahip olup bir toplumun kültür düzeyinin diğer toplumdan yukarı veya aşağı olduğunu ifade etmek kültürün kelime anlamı açısından doğru bir kullanım değildir.

Tablo 5. Turizmin Kültürel-Olumlu Etkileri

	f	%
Tarihi eserlerin/yapıların korunması	11	21,56
Kültürün korunmasına katkı	9	17,64
Kültürün tanıtılması	9	17,64
Kültür alışverişini arttırma (halk-turist arasında)	7	13,72
Mutfak kültürüne olumlu katkı	6	11,76
Geleneksel mimarinin korunması	5	9,80
El sanatlarının korunması	5	9,80
Yeni kültürler tanımak	4	7,84
Kültürel gelişime katkı	3	5,88
Kültürel değerlere sahip çıkma	3	5,88
Kültür düzeyinin artışı	2	3,92
Geleneksel kıyafetlerin korunması	2	3,92
Kültürel bağlılığın artması	2	3,92
Yabancı dil öğrenmede artış	1	1,96

Kültürel olumsuz etkilerde en çok değinilen konu “örf, adeti geleneklerin kaybolması” (f=11) olmuştur. Ancak; inancın bozulması, kültürel yabancılaşma, manevi değerlerin kaybı, kültürün ticarileşmesi, kültürel kimliğin kaybolması ve yöresel yiyeceklerin özgünlüğünü yitirmesi gibi ifadeler birer çalışmada yer bulmuştur. Diğer boyutlarla da karşılaşıldığında incelenen çalışmalarda en az yer verilen konunun turizmin kültürel olumsuz etkileri olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar da aşırı turizm sorunlarının yaşanmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 6. Turizmin Kültürel, Olumsuz Etkileri

	f	%
Örf, adet, geleneklerin kaybolması	11	21,56
Kültürün olumsuz etkilenmesi/değiştirilmesi	7	13,72
Gençlerin geleneksel kültürden uzaklaşması	3	5,88
Geleneksel yaşamda bozulma	2	3,92
Türkçe'nin bozulması	2	3,92
İnancın bozulması	1	1,96
Kültürel yabancılaşma	1	1,96
Manevi değerlerin kaybı	1	1,96
Kültürün ticarileşmesi	1	1,96
Kültürel kimliğin kaybolması	1	1,96
Yöresel yiyeceklerin özgünlüğünü yitirmesi	1	1,96

İncelenen çalışmalara en çok konu olan başlıklardan biri turizmin ekonomik olumlu etkileridir. Bu etkiler içerisinde ise %49,01 ile (f=25) “istihdamın artırılması” ifadesinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. “Yatırımları artırması” (f=13) ve “gelir artışı” (f=12) en çok değinilen diğer olumlu ekonomik etkiler olmuştur. Ancak 12 çalışmada gelir artışından bahsedilirken 6 sadece 6 çalışmada hayat şartlarının iyileşmesinden söz edilmiş olması bir tezat oluşturmaktadır. Diğer taraftan istihdam artışının aksine “kadın istihdamı” en az değinilen konu (f=5) olmuştur.

İncelenen çalışmalarda turizmin kültürel olumsuz etkilerinden sonra en az değinilen konulardan birinin de ekonomik olumsuz etkiler olduğu gözlemlenmiştir. Bu etkiler arasında ise “fiyatların artması/pahalılık” %27,45 (f=14) ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sıradaysa %17,64 (f=9) ile “emlak/arsa fiyatlarında artış” yer almıştır. Tarımın terk edilmesi, yerel esnafın sıkıntıya düşmesi, kırsal işsizliğe neden olması, ticaret ahlakının bozulması, yabancı istihdamında artış ve diğer sektörlerin gerilemesi gibi aslında turizmin yaygın görülen olumsuz ekonomik etkilerine sadece birer çalışmada yer verildiği gözlemlenmiştir.

Tablo 7. Turizmin Ekonomik, Olumlu Etkileri

	f	%
İstihdamı artırır	25	49,01
Yatırımları artırır	13	25,49
Gelirleri artırır	12	23,52
Bölgesel kalkınmaya etkisi	10	19,60
Diğer sektörlerde olumlu etki (inşaat, hediyelik vb.)	9	17,64
Ekonomiyi geliştirir	9	17,64
Hayat şartlarının iyileşmesi	6	11,76
Kadın istihdamı	5	9,80

Tablo 8. Turizmin Ekonomik, Olumsuz Etkileri

	f	%
Fiyatların artmasına/hayat pahalılığına neden olur.	14	27,45
Emlak/arsa fiyatlarını artırır	9	17,64
Yalnızca yatırımcıya kazandırır/yerele katkısı yoktur	5	9,80
Halkın alım gücü düşer	3	5,88
Turizm yatırımları kamuda yüksek maliyetli harcamalara neden olur	2	3,92
Tarımın terk edilmesine neden olur	1	1,96
Yerel ve küçük esnafı sıkıntıya düşürür	1	1,96
Kırsal işsizliğe neden olur	1	1,96
Ticaret ahlakını bozar	1	1,96
Yabancı istihdamına neden olur	1	1,96
Diğer sektörleri (tarım, hayvancılık vb.) gerileyen bir faaliyettir	1	1,96

Turizmin çevresel olumlu etkilerinden en çok üzerinde durulan konu “alt ve üstyapıda iyileşmeler” (f=16) olmuştur. “doğanın korunması” ve “yeşil alan sayısının artması” 9’ar çalışmada yer bulan başlıklar olmuştur. Bu boyutta en az değinilen başlıklar ise “çevreyi güzelleştirme” (f=3) ve “doğal kaynakların korunması” (f=4) olmuştur.

Tablo 9. Turizmin Çevresel, Olumlu Etkileri

	f	%
Alt ve üst yapıda (kamu hizmetlerinde) iyileşmeler sağlar	16	31,37
Doğayı koruyan bir faaliyettir	9	17,64
Park (yeşil alan) sayısını artırır	9	17,64
Çevreyi koruma bilincini artırır	7	13,72
Binaların restorasyonunu teşvik ediyor	6	11,76
Doğal kaynaklar korunur	4	7,84
Çevreyi güzelleştirir (çevre kalitesini artırır)	3	5,88

Diğer boyutlarda olumsuz etkilerden çok olumlu etkiler ön plana çıkarken çevre boyutunda bu durumun tam tersinin yaşandığı görülmektedir. Çalışmaların çoğunda çevresel olumlu etkilerden ziyade çevresel olumsuz etkiler üzerinde durulmuştur. Bu etkilerden en çok öne çıkan başlık “çevre kirliliği” (f=21) olmuştur. Bununla birlikte “trafik sorunu” (f=14) ve “doğal güzelliklerin bozulması” (n=9) da en çok değinilen başlıklar arasında yer almışlardır. “Çöp sorunu” (f=1) ve “tarımsal alanların azalması” (f=2) sorunları ise en az değinilen başlıklar olmuştur. Turizmin çevre üzerine olumsuz etkileri genel olarak incelendiğinde ise kalabalık, trafik, gürültü, kirlilik gibi aşırı turizm nedeniyle ortaya çıkan sorunların araştırma alanlarında da yaşandığını ifade etmek mümkündür.

Tablo 10. Turizmin Çevresel, Olumsuz Etkileri

	f	%
Çevre kirliliğine neden olur	21	41,17
Trafik sorunlarına neden olur	14	27,25
Doğal çevre/güzellikler bozuluyor	9	17,64
Kalabalığa neden olur	8	15,68
Gürültüye neden olur	7	13,72
Tarihi yapılar/doku zarar görüyor	6	11,76
Kaçak bina/çarpık kentleşme	4	7,84
Betonlaşmaya neden olur	3	5,88
Otel inşaatlarına bağlı kirlilik	3	5,88
Doğal kaynakların aşırı tüketimi	3	5,88
Tarımsal alanların azalması	2	3,92
Çöp ve atık sorunu artıyor	1	1,96

Analize konu olan çalışmalarda yoğunlukta hangi konular üzerinde durulduğunu tespit etmek amacıyla faktörleri oluşturan ifadelerin aldığı frekans değerleri toplanmıştır. Bu yöntemle elde edilen frekans değerleri Tablo 11’de verilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde “Sosyal-Olumsuz” faktörün en yüksek değeri aldığı (f=95) gözlemlenmektedir. “Ekonomik-Olumlu” etkiler (F=89) ise ikinci sırada yer almıştır. “Çevresel-Olumsuz” (f=81) etkilerinde üçüncü sırada yer almasıyla ilk üç sırada bir olumluya karşın iki olumsuz etkiler faktörünün olduğu görülmektedir. Bu sonuç, katılımcıların her ne kadar turizmin ekonomik etkilerini kabul etseler de bir takım olumsuz etkilerini göz ardı edemediklerini göstermektedir.

Tablo 11. Faktörlerin Aldığı Toplam Frekanslar ve Ortak Faktörlere İlişkin Veriler

Faktörlerin Aldığı Toplam Frekanslar	f	Ortak Faktörler	n	A.O.
Sosyal-Olumsuz	95	Ekonomik Etkiler	16	3,83
Ekonomik-Olumlu	89	Çevresel Etkiler	16	3,20
Çevresel-Olumsuz	81	Sosyo-Kültürel Etkiler	20	3,40
Kültürel-Olumlu	69	Turizmin Olumlu Etkileri	11	3,88
Çevresel-Olumlu	54	Turizmin Olumsuz Etkileri	11	2,51
Ekonomik-Olumsuz	39			
Sosyal-Olumlu	37			
Kültürel-Olumsuz	31			

Araştırmada son olarak çalışmalarda incelenen boyutların ortalamalarının ortalamasının alınması yolu ile araştırmaya konu olan çalışmaların incelediği 29 il geneli için bir sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır. Tablo 11’de görüldüğü gibi en yüksek ortalamaya turizmin olumlu etkilerinin (3,88) sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu boyutu ekonomik etkiler (3,83) takip etmiştir. Turizmin olumsuz etkileri ise 2,51 gibi çok düşük bir ortalamaya sahip olmuştur. Bu sonuçlardan hareketle, çalışmaların bulgularında çoğunlukla turizmin olumlu etkilerinin ön plana çıkarıldığını ifade etmek mümkündür.

SONUÇ

Araştırma bulgularının ortaya koyduğu ilk önemli sonuç, ekonomik-olumlu etkilerin ön plana çıkmasıdır. Nicel çalışmalardan elde edilen faktörlerin ortalamasında da en yüksek değere ekonomik etkiler sahip olmuştur. En yüksek frekansa sahip ifade de ekonomik etkiler faktörü içerisinde yer alan istihdamın artırılması ifadesidir. Araştırmaların gerçekleştirdiği bölgelerde yaşayan yerel halkta turizmin ekonomik bir kazanç kapısı olduğuna dair inancın yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür. Yerel halk, turizm sayesinde işsizliğin azalacağını, yatırımların artacağını, gelirlerin artacağını, bölgenin kalkınacağını düşünmektedir. Ancak bu düşüncenin yerel halkta oluşan bir kanaat mi yoksa turizm sayesinde yaşanan bir süreç sonucu ortaya konmuş bir deneyim mi olduğu muğlaktır. Zira turizmin yerel halk üzerindeki ekonomik etkilerinin beklentilerin aksine çok yüksek olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur. (Erdoğan, 2003). Bu bağlamda turizmin ekonomik etkilerinin daha objektif yöntemlerle ölçüldüğü çalışmaların gerçekleştirilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Her ne kadar ekonomik olumlu etkiler toplam frekanslarda en yüksek değeri almış olsalar da sosyal ve çevresel olumsuz etkilerde yüksek frekanslar almışlardır. “çevre kirliliği” ve “suç oranlarında artış” en yüksek frekans değerine sahip olan ikinci ve üçüncü ifadeler olmuştur. Bu sonuçlar katılımcıların turizmin yarattığı çevresel ve sosyal sorunların farkında olduklarını göstermektedir. Yerel halk turizmin ekonomik olumlu etkilerini kabul etse de olumsuz bir takım etkilerini de yaşamaktadır. Bu sonuçlar, eğer turizmin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik etkin bir mücadele gösterilemezse yerel halkın bir süre sonra turizm faaliyetlerini istemeyeceği ve belki de turistlerden nefret etme düzeyine çıkabileceğini göstermektedir (Seraphin vd., 2018).

Kültürel olumsuz etkiler ise en az frekansa sahip olan faktör olmuştur. Katılımcılar her ne kadar turizmin sosyal olumsuz etkilerinden rahatsız olsalar da kültürel olumsuz etkilerinden endişe etmemektedirler. Ancak bu sonucu katılımcılar kadar araştırmacıların çalışma kapsamında ayrı bir başlık olarak değerlendirmemelerinin sonucu olarak düşünmek gerekmektedir. Zira incelenen araştırmaların çoğunda turizmin “sosyo-kültürel” etkileri tek bir faktör olarak ele

alınmış ve bu faktörü oluşturan ifadelerde daha çok sosyal etkilere yer verilirken kültürel etkilere daha az değinilmiştir. Bu bağlamda, turizmin kültürel etkilerinin ne düzeyde algılandığının ölçülebilmesi için farklı çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada incelenen makalelerin tamamında turizmin etkilerini incelemek için yerel halkın görüşlerine başvurulmuştur. Ancak etkilenen-etkileyen ilişkisi içerisinde etki düzeyini ölçmek için etkilenen görüşlerine başvurmak öznel bir sonuç ortaya konmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, yerel halk üzerine yapılan çalışmaların literatür açısından değerli olduğu düşünülmekle birlikte turizmin etkilerinin ölçülebilmesi için farklı evrenlerin belirlenmesi veya farklı ölçme yöntemlerinin kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

İncelenen çalışmaların biri hariç hiç biri süreç çalışması değildir. Bütün çalışmalar tesadüfi örnekleme yöntemi ile bir defada toplanan anketler üzerinden analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Ancak turizmin etkileri süreç içerisinde gözlemlenmektedir. Bu nedenle alanda belirli sürelerde tekrarlanan çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin etkilerinin beş ya da on yıl gibi belirli bir süre içerisindeki değişiminin gözlemlenmesiyle birlikte ileriye dönük önemli perspektifler sağlanabileceği düşünülmektedir.

Çalışmalarda çoğunlukla nicel yöntem kullanılmıştır. Nicel yöntemler yığın veri toplamak açısından avantajlı yöntemler olmakla birlikte içerik olarak daha zengin veriye ulaşmanın temel yolu nitel yöntemlerden geçmektedir. Bu nedenle, alanda yapılacak çalışmalarda daha çok nitel yöntemlere başvurulmasının literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca nicel yöntemlerin uygulandığı çalışmalarda çoğunlukla literatüre dayalı bir ölçeğin kullanılması yerine özgün anketler üzerinden analizler yapıldığı tespit edilmiştir. Alanda güvenilirliği ve geçerliliği sağlanmış, Türkiye'ye özgü ölçek geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda ölçek geliştirme çalışmalarının literatür açısından elzem olduğu düşünülmektedir.

Analizler turizmin ekonomik olumlu etkilerinin önemini ortaya koymaktadır. Ancak ekonomik etkilerinin önemine rağmen sosyal olumsuz etkilerin de araştırmalarda önemli derecede yer buldukları gözlemlenmektedir. Katılımcıların turizmden gelir elde etme durumları, ekonomik seviyeleri, turizm ile bağlantıları gibi farklı değişkenlerin turizme bakış açılarında farklılıklar ortaya koyduğu düşünülmektedir. Bu nedenle ileride alanda yapılacak çalışmalarda turizmin olumlu ve olumsuz etkilerinin yaş, cinsiyet, gelir durumu, turizmle bağlantısı gibi farklı değişkenlere göre anlamlı farklılıklar içerip içermediğinin incelenmesinin literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye genelinde turizmin etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak literatürde yer alan çalışmaların farklı yöntem ve ölçekler kullanmış olmaları il/bölge bazında karşılaştırma yapmayı imkansız kılmıştır. Bu nedenle, yukarıda da önerildiği gibi Türkiye'ye özel bir turizm etkileri ölçeğinin geliştirilmesi durumunda bu ölçeğin Türkiye'nin farklı illerinde uygulanması, bu illerdeki turizm etkilerinin karşılaştırılmasını mümkün kılacaktır. Böylesi bir çalışmanın süreç çalışması halinde sürdürülebilmesi ise Türkiye genelinde turizmin etkilerinin bir haritasının çıkarılmasını sağlayarak literatürde önemli katkılarda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

Akış, Roney, S. (2018). *Turizm Bir Sistem Analizi* (2.Basım), Ankara: Detay Yayınları.

Belisle, F.J., and Hoy, D.R. (1980). The perceived impact of tourism by residents: a case study of Santa Marta, Columbia. *Annals of Tourism Research*, 7(1), 83-101.

- Boz, M., ve Özkan Ç. (2019). Sürdürülebilir Şehir Turizmi: Barselona Aşırı Turizm Örneği, 20. Ulusal Turizm Kongresi "Şehir Turizmi" Bildiriler Kitabı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 838-844.
- Bryden, J.M. (1973). *Tourism and Development*, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Butler, R.W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *Canadiagne Geographer*, 24, 5-12.
- Doxey, G. (1975) A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants: Methodology and Research Inferences. The Impact of Tourism. In the Sixth Annual Conference Proceedings, 195-198. San Diego: The Travel Research Association.
- Eralp, Z. (1974). *Socio-Economic Effects of Tourism towards Communal Changes*. Ankara: Ankara University Press.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm*, Ankara: Erk Yayınları.
- Gu, M. and Wong, P.P. (2006). Residents' perception of tourism impacts: a case study of homestay operators in Dachangshan Dao, North-East China. *Tourism Geographies*, 8(3), 253-273.
- Gunn, C.A. (1988). *Vacationscape: Designing Tourist Regions* (2nd Ed.), Van Nostrand, NY.
- Haralambopoulos, N., and Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: the case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23 (3), 503-26.
- Holden, A. (2008). *Environment and Tourism*, London: Routledge.
- Jurowski C., Uysal M. and Williams, D.R. (1997). A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research*, 36(2), 3-11.
- Krannich, R.S., Berry, E.H. and Greider, T. (1989). Fear of crime in rapidly changing rural communities: a longitudinal analysis. *Rural Sociology*, 54, 195-212.
- Liu, J. and Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research*, 13,193-214.
- Mbaiwa, J.E. (2008). The Socio-cultural Impacts of Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 2(3), 163-185.
- Milman, A. and Pizam, A. (1988). Social impacts of tourism on Central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15(2), 191-204.
- Pizam, A. (1978). Tourism's impacts: the social costs to the destination community as perceived by its residents. *Journal of Travel Research*, 16(4), 8-12.
- Ross, G.F. (1992). Resident perception of the impact of tourism on an Australian City. *Journal of Travel Research*, 3(3), 13-17.
- Seraphin, H., Sheeran, P. and Pilato, M. (2018). Over-tourism and the fall of Venice as a destination. *Journal of Destination Marketing & Management*, 9, 374-376.
- Samırkaş, M. ve Bahar, O. (2013). *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şit, M. (2016). Türkiye'de Turizm Sektörünün İstihdama Katkısı, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 101-117.
- TUROFED (2019). https://www.turofed.org.tr/_files/_pdf/RAPOR/turofed-turizm-raporu-2019.pdf (erişim tarihi: 20.02.2020).

Türker, A. ve Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler, *Yeni Fikir Dergisi*, 9, 86-98.

UNWTO (2020). https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-01/UNWTO_Barom20_01_January_excerpt_0.pdf (erişim tarihi: 20.02.2020).

Yılmaz, İ. (2017). *İl İl Türkiye’de Turizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Williams, T.A. (1979). Impact of domestic tourism on host population: the evolution of a model. *Tourism Recreation Research*, 4, 15-21.